

דף שבועי

בס"ד

פרשת נצבים תשפ"ב, מספר 1488

"וְשַׁבַּת עַד ה' אֶ-לֵהֶיךָ" – הבטחה או מצווה?

יעקב חבה

מתייחסת לפסוקים הקודמים העוסקים בהליך התשובה, ומדובר במצוות התשובה:

וטעם כי המצוה הזאת - על כל התורה כולה. והנכון, כי על כל התורה יאמר: "כל המצוה אשר אנכי מצוך היום", אבל "המצוה הזאת" על התשובה הנזכרת, כי "וְהַשַּׁבָּת אֶל לַבֶּבֶד" (שם:א) "וְשַׁבַּת עַד ה' אֶ-לֵהֶיךָ" (שם:ב) מצוה שיצוה אותנו לעשות כן. ונאמרה בלשון הבינוני לרמוז בהבטחה כי עתיד הדבר להיות כן. והטעם "לאמר" כי אם יהיה נדחך בקצה השמים ואתה ביד העמים תוכל לשוב אל ה' ולעשות ככל אשר אנכי מצוך היום, כי אין הדבר נפלא ורחוק ממך אבל קרוב אליך מאד לעשותו בכל עת ובכל מקום.³

מכאן הרמב"ן מסיק שהליך התשובה המתואר בפסוקים איננו רק תיאור של מציאות העתידה להתרחש, אלא ככל הנראה זוהי מצווה בפני עצמה: לעשות תשובה.

גם אברבנאל מפרש את הפסוקים כמתייחסים לתשובה, ואף מסביר מדוע דווקא ביחס אליה היה חשוב לתורה להדגיש שהיא ראויה לכל מאמץ הנדרש להשיגה:

ולפי שמצות התשובה היא היתד שהגאולה תלויה בה והוא רפואת כל המחלות ותקון כל הקללות. אמר עליה "כִּי הַמִּצְוָה הַזֹּאת" וגומ' (דב' ל:יא)... כי כל מה שאפש' לאדם לעשותו היה ראוי שיעשה למעלת המצוה הזאת כל שכן שהיא אינה רחוקה ממנו כי אם קרובה ומעשה הטוב והישר שתעשה ולא תשוב לבטלה הנה תקנה המעלה הזאת.

בפרשתנו מופיעים פסוקי התשובה:

וְהָיָה כִּי יָבֹאוּ עֲלֵיךָ כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה אֲשֶׁר נָתַתִּי לְפָנֶיךָ וְהַשַּׁבָּת אֶל לַבֶּבֶד בְּכָל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִדִּיחֶךָ ה' אֶ-לֵהֶיךָ שְׁמָה. וְשַׁבַּת עַד ה' אֶ-לֵהֶיךָ וְשָׁמַעְתָּ בְּקִלּוֹ כָּל אֲשֶׁר אֲנֹכִי מִצְוֶה הַיּוֹם אֹתָהּ וּבִנְיָד בְּכָל לַבֶּבֶד וּבְכָל נַפְשֶׁךָ. וְשָׁב ה' אֶ-לֵהֶיךָ אֶת שְׁבוּתֶךָ וְרַחֲמֶךָ וְשָׁב וּקְבָצֵךְ מִכָּל הָעַמִּים אֲשֶׁר הִפִּיצֶךָ ה' אֶ-לֵהֶיךָ שְׁמָה... כִּי תִשְׁמַע בְּקוֹל ה' אֶ-לֵהֶיךָ לְשִׁמֹּר מִצְוֹתָיו וְחֻקֹּתָיו הַכְּתוּבָה בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֹּה כִּי תָשׁוּב אֶל ה' אֶ-לֵהֶיךָ בְּכָל לַבֶּבֶד וּבְכָל נַפְשֶׁךָ. כִּי הַמִּצְוָה הַזֹּאת... לֹא בְשִׁמְיִם הוּא לֵאמֹר מִי יַעֲלֶה לָנוּ הַשְּׁמִימָה וְיִקַּחֵהּ לָנוּ וְיִשְׁמַעֲנוּ אֹתָהּ וְנַעֲשֶׂנָּה. וְלֹא מֵעֵבֶר לִים הוּא לֵאמֹר מִי יַעֲבֹר לָנוּ אֶל עֵבֶר הַיָּם וְיִקַּחֵהּ לָנוּ וְיִשְׁמַעֲנוּ אֹתָהּ וְנַעֲשֶׂנָּה. כִּי קָרֹב אֵלֶיךָ הַדְּבָר מְאֹד בְּפִיךָ וּבְלִבְבְּךָ לַעֲשׂוֹתוֹ (דב' ל:א-ג, יד).

התורה מתארת את הגלות של עם ישראל, את השיבה של העם אל הקב"ה ואת החזרה מן הגלות שתבוא בעקבות זה.¹ כהמשך לכך התורה מבקשת להבהיר ש"המצוה הזאת" אינה רחוקה, לא בשמיים או מעבר לים, אלא "בְּפִיךָ וּבְלִבְבְּךָ לַעֲשׂוֹתוֹ" (שם:יא, יד).

הפרשנים נחלקים באשר למהות המצווה שעליה מדובר בפסוקים אלה. מדברי רש"י משתמע שמדובר על לימוד התורה, ויש המרחיבים זאת לקיום התורה בכלל תוך הדגשה שאין מדובר במשימה בלתי אפשרית.² הרמב"ן לעומת זאת מעדיף לפרש ש"המצוה הזאת"

* ד"ר יעקב חבה, הפקולטה למשפטים בר-אילן.

1 ראו גם דב' ד:ל: "בְּצִר לֶךָ וּמִצְאוּךָ כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים וְשַׁבַּת עַד ה' אֶ-לֵהֶיךָ וְשָׁמַעְתָּ בְּקִלּוֹ":

2 ראו רבנו בחיי שם, אור החיים שם, כלי יקר באחד מפירושו ועוד.

3 ראו גם ספורנו שם, בעל הטורים שם, כלי יקר באחד מפירושו ועוד.

וזהו ענין הוידוי שיאמר האדם בעת התשובה אנא השם חטאתי עויתי ופשעתי כן וכן, כלומר שיזכיר החטא שעשה בפירוש בפיו, ויבקש כפרה עליו ויאריך בדבר כפי מה שיהיה צחות לשונו... ועובר על זה ולא התודה על חטאיו ביום הכפורים שהוא יום קבוע מעולם לסליחה וכפרה ביטל עשה זה, ואוי לו לאדם אם ימות בלא וידוי ונשא עונו.

ה"מנחת חינוך" סבור שאין זה סביר שיש מצווה להתוודות ואין מצווה לשוב בתשובה, ועל כן הוא מסביר שהמצווה להתוודות היא הפרוצדורה למי שמבקש לשוב בתשובה. הוא משווה זאת לגירושי אישה. אין מצווה לגרש אישה, אך יש קביעה של הליך למי שמבקש לגרש אישה; עליו לעשות זאת באמצעות גט:

רק כיון דתשובה אינה מצוה כמו שכתבת, אם כן מצות עשה זו הוי כהרבה מצות מהתרי"ג שכ' הר"מ בסמ"ק שאינה מצוה לעשות או שלא לעשות רק העשיה על תואר כך וכך נחשב מצוה כמו גירושין וטוען ונטען ... דדיני המצוה אם יעשה כך יהיה כך הוי מצוה. הכא נמי דהתורה אמרה אם יעשה תשובה יהיה על תואר כך להתוודות וכדומה לפרוט ובכך תשובתו מקובלת זה הוי מתרי"ג מצות אבל אינו מבטל כלל שום מצוה אם אינו עושה תשובה.

אולם עמדתו של הרמב"ם אינה נקייה מקשיים, שכן בהקדמה להלכות תשובה הוא כותב: "מצות עשה אחת, והוא שישוב החוטא מחטאו לפני ה' ויתודה. וביאור מצוה זו ועיקרים הנגדרים עמה בגללה בפרקים אלו". דהיינו, הוא מתאר את התשובה כמצוות עשה ולא את הוידוי. ביטוי לכך מופיע גם בדבריו בהמשך: "יום הכפורים הוא זמן תשובה לכל, ליחיד ולרבים והוא קץ מחילה וסליחה לישראל, לפיכך חייבים הכל לעשות תשובה ולהתוודות ביום הכפורים".

יש שטענו שהרמב"ם אכן סבור שאין מצוות תשובה כל השנה, אלא רק ביום הכיפורים.⁸

הרב קוק⁹ רואה בדברי הרמב"ם בהלכות עצמן עיקר, ולדעתו:

משום דתשובה לא הווי מצוות עשה, כי אם עצה של חבה מאת אבינו שבשמים

אכן, היו בין מוני המצוות מי שמנו את התשובה כמצווה בפני עצמה.⁴ אולם הקביעה שלפיה התשובה היא מצווה בפני עצמה מסופקת. הרמב"ם בספר המצוות אינו מונה את התשובה כמצווה, אלא את הוידוי:⁵

שצונו להתודות על החטאים והעונות שחטאנו לפני הא-ל יתעלה ולאמר אותם עם התשובה. וזה הוא הוידוי. וכונתו שיאמר אנא השם חטאתי עויתי פשעתי ועשיתי כך וכך.... הנה כבר התבאר לך כי על כל מיני העונות הגדולים והקטנים ואפילו מצות עשה חייבים להתודות עליהם... הנה התבאר לך מכל מה שזכרנוהו שהוידוי מצוה בפני עצמה וחובה לחוטא על אי זה חטא שחטא ובין בארץ ובין בחוצה לארץ בין הביא קרבן בין לא הביא קרבן.

כך משמע מלשונו גם בפתיחה להלכות תשובה:

כל מצות שבתורה בין עשה בין לא תעשה אם עבר אדם על אחת מהן בין בזדון בין בשגגה כשיעשה תשובה וישוב מחטאו חייב להתוודות לפני הא-ל ברוך הוא שנאמר איש או אשה כי יעשו וגו' והתודו את חטאתם אשר עשו זה וידוי דברים, וידוי זה מצות עשה.

כאמור, הרמב"ם אינו מדבר על המצווה לעשות תשובה, אלא על חובת הוידוי למי שעושה תשובה ומבקש לשוב מחטאו. מכאן שאין לפי הרמב"ם מצוות תשובה, ואת הפסוקים בפרשתנו המדברים על התשובה הוא מסביר, ככל הנראה, כתיאור מצב או כהבטחה ולא כציווי:⁶

כל הנביאים כולן צוו על התשובה ואין ישראל נגאלין אלא בתשובה, וכבר הבטיחה תורה שסוף ישראל לעשות תשובה בסוף גלותן ומיד הן נגאלין שנאמר "וְהָיָה כִּי יָבֹאוּ עֲלֶיךָ כָּל הַדְּבָרִים" וגו' (דב ל:א) "וְשָׁבַת עַד ה' אֶ-לֶיךָ ... וְשָׁב ה' אֶ-לֶיךָ" וגו' (שם ב-ג).

גם "ספר החינוך" מונה את הוידוי כמצווה ולא את התשובה:⁷

שנצטוינו להתוודות לפני ה' על כל החטאים שחטאנו בעת שנתנחם עליהן,

4 ראו סמ"ק, מצווה נג. גם מדבריו של רבינו יונה בשערי תשובה, שער א עולה כי מדובר בציווי.

5 מצוות עשה עג.

6 תשובה, פרק ז, הלכה ה.

7 מצווה חסד.

8 פרק ב, הלכה ז.

9 ראו רבינו יונה, שערי תשובה, שער ב, יד.

10 שו"ת משפט כהן (ענייני א"י), קכח.

צורכה, כשיעשה תשובה "ויתודה", "וידוי זה הוא מצות עשה". זוהי פעולת התשובה, ברם, התשובה עצמה, קיומה, הוא תנאי הכרחי לה, בלעדיה אין מצות וידוי.

ניסיון ליישב בין הגישות ניתן למצוא בדברי ה"משך חכמה" (דב' לא:י):

ונתבונן דשם תשובה כפי מה שמורה שמה, איך נחשבת למצוה שישוב מכסלו ולא יחטא עוד, הלא בלא המצוה, מצווה ועומד לבלי לעבור על מצוות השי"ת! וכי בשביל שעבר ושנה בה הותרה לו סלקא דעתך?! הנה האזהרה הראשונה המונעתו מחטוא טרם שחטא היא מונעתו מחטוא גם אחרי שחטא.... אמנם מצות התשובה, אשר על זה צריך מצוה פרטית, הוא שאם חטא ועוזב את חטאו, מצוה להתודות ולהגיד לפני השי"ת כי יודע בעצמו שחטא ומבקש כפרה. וכן הוא לשון רבינו בהלכות תשובה.

לדעתו אין צורך במצוות תשובה מיוחדת, שכן ברור מעצם החיוב לקיים תרי"ג מצוות, שמי שחטא אסור לו לשוב ולחטוא. על כן, ככל שנדרשת מצוות פרטית היא מתייחסת לווידוי ולא לתשובה עצמה.

לסיכום, מסתבר שיש מחלוקת אם אכן יש מצווה לשוב בתשובה או שזוהי פריבילגיה שנתן לנו הקב"ה, שמאפשרת לנו לתקן את דרכינו, ובלשונו של הרמב"ן: "והתשובה חסד גדול על הבריות".

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.
f הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

שידו פשוטה לקבל שבים, ואפילו הכי דוחה לא תעשה שבתורה. אמנם יש לומר שסמכו עצמם על לשון הציון של הרמב"ם בראש הלכות תשובה, שכתוב בו: מצות עשה שישוב החוטא מחטאו ויתודה, משמע שגם התשובה בכלל מצות עשה. אבל מאחר שאנו רואים מפורש בדבריו שבפנים, שכתב שהמ"ע היא הוידוי, שבאה מצוה זו כשישוב, מוכרחים אנו לומר ששיטפא דלישנא הוא בציון הנ"ל והעיקר הוא סמך אוידי שסיים בו שהיא המצות עשה.

הרב סולבייצק מיישב את דעת הרמב"ם וטוען, שיש להבחין בין קיום המצווה לפעולת המצווה. המצווה עצמה היא התשובה וזו עבודה שבלב, והקיום החיצוני שלה, הפעולה, היא הוידוי:¹¹

ברם, כלום לראיות מעין אלו אנו צריכים? וכי מי יוכל להעלות על הדעת שוידוי ייחשב למצוה ואילו תשובה אינה כן? וכי ייתכן וידוי בלא תשובה? .... יש מצוות שבהן פעולת המצוה וקיום המצוה אינם זהים. דרך משל, כאשר פעולת המצוה היא ביד או בפה ואילו קיום המצוה נתון בלב. הפעולה נעשתה אמנם בעת האמירה או העשייה, אך בכך לא נתקיימה עדיין המצוה. הקיום תלוי ברגש מסוים, במצב רוח מסוים... שיטה זו אנו מוצאים גם בהלכות תשובה. תשובה בעיני הרמב"ם היא מעין עבודה שבלב. זוהי מצוה שעיקרה אינו במעשים ובפעולות, אלא בתהליך הנמשך לעתים על פני שנות חיים, תהליך שתחילתו בחרטה... עד לתכלית שהיא התשובה עצמה. התשובה אינה קשורה במעשה אחד ומכריע, אלא צומחת וגדלה, צמיחה איטית וממושכת, עד שמביאה את האדם למטמורפוזה, ואז, לאחר שהשתנה ונעשה אדם אחר, מגיע מעשה התשובה. ומה מעשה התשובה? הווה אומר: הוידוי. "כשיעשה תשובה וישוב מחטאו חייב להתודות" וכו'.

לשיטתו, הרמב"ם נותן בהלכה, במעשה המצווה, את התשובה האובייקטיבית, המעשית, "כיצד מתודין וכו'". אך בכותרת, בהגדרת המצווה, הוא מטעים את החוויה הפנימית שבתשובה, את התהליך הכאוב, את לבטי הנפש, את פרכוסי הנשמה המביאים את האדם "שישוב החוטא מחטאו לפני ה'". ואז, כאשר התשובה הבשילה די

11 על התשובה, כוחו של וידוי.